

Lipa Tímea

Az Ady-szeminárium

Tanulmányomban Babits Mihály 1919-es Ady-szemináriumán elhangzottakat igyekszem feltárni Jaulusz Ilonka és Szabó Lőrinc fennmaradt jegyzetei alapján.

Jaulusz Ilonka jegyzete először 1919. június 15-én jelent meg a *Vasárnapi Újság* hasábjain.¹ Babits Mihály is ismerte a jegyzetet, mivel Schöpflin Aladár levélben küldte el neki egy későbbi kiadás céljából, ami azonban nem valósult meg.² Jaulusz eredetileg a szeminárium órákon gyorsírással írt³, majd később azt saját maga tette át latin betűs írásba. Jaulusz Ilona valószínűsíthetően az a Geleji Gézáné, aki kereskedelmi iskolai tanár, és francia szakon szerzett 1926-ben diplomát, személyéről azonban további információ nem áll a rendelkezésünkre. Szabó Lőrinc gyorsírással írt jegyzetei Babits irodalomelméleti előadásait tartalmazó harmadik gyorsírással írt füzetben találhatóak, időrendi sorrendben, folytatólagosan az irodalomelméleti előadások között.

Fábry Zoltán is részt vett a szemináriumon, azonban nem készített jegyzetet, mindössze annyit írt le *Ady igaza* című munkájában, hogy egy alkalommal Szabó Lőrinc Ady szerelmi versei kapcsán vitatkozott hallgatótársaival.⁴

Az órák időpontjairól

Szabó Lőrinc lejegyzése alapján Babits a szemináriumot 1919. április 12-én (szombaton) nyitotta meg. A második óra a füzetben folytatólagosan, közvetlenül követi az elsőt, és nem dátumozza Szabó Lőrinc, mindössze annyit jelöl római számmal, hogy az a második alkalom. Viszont az ezt követő irodalomelméleti előadás dátumozása április 14-ét, hétfőt mutat, ez alapján megállapíthatjuk, hogy a második szeminárium órákat minden bizonnyal ezen a napon tartotta Babits. A további órák pontos dátuma nem ismert, de Csoma Mária diák Babitsnak írt levelei fontos adatokkal szolgálnak a szeminárium időpontjait illetően, melyek szerint megközelítőleg mégis rekonstruálhatók azok időpontjai. Ady Endrének Boncza Berta is látogatta az órákat: 1919. április közepén írja meg Babitsnak első olyan levelét, mely érinti a szeminárium témáját.⁵ Babits valószínűsíthető válaszeve szintén

1 Vasárnapi Újság, 1919. június 15., 272–273.

2 Vö. *Babits Adyról*, Dokumentumgyűjtemény, vál. és szerk. Gál István, Magvető, 1975, 95.

3 A gyorsírás típusáról nem áll rendelkezésünkre adat.

4 Fábry Zoltán, *Ady igaza*, 1977, Madách Kiadó, 30. „1919-ben az egyetlenem már részt vettem Babits Ady-szemináriumán, azonban itt sem az »ember az embertelenségben«-en volt a fő hangsúly: Szabó Lőrinc katonamundérban Ady egyik szerelmi verséről vitázott.”

5 Babits Mihály levelezése, 1918–1919, sajtó alá rendezte Sipos Lajos, Argumentum, Budapest, 2011, 2498. levél, 320–321. „Nem hiszem, hogy el tudok menni a mai Ady-előadásodra. Egyedül semmi esetre.”

csak megközelítő dátumot jelez: 1919. április második fele. A levél szóhasználatából kiderül, hogy az időpontegyeztetés kettejük közt nem az április 12-i és 14-i órákra vonatkozik, hanem egy későbbi alkalomra, ugyanis Babits azt írja Boncza Bertának: *„Ha elviseled előadásom unalmát (nem lesz nagyon érdekes) –, nagyon jól esne, ha megint együtt mehetnénk, mint múltkor.”*⁶ A múltkor időhatározó nem vonatkozhat egyik fenti napra sem. A szeminárium időpontokról való levelezés májusban is folytatódik kettejük között, mely alapján május 3-án is volt óra⁷, amelyet Babits minden bizonnyal meg is tartott: *„Az Ady-órát, azt hiszem (ha csak tudtomon kívül egyáltalán nincs szünet az egyetemen), megtartom.”* Május tizedikén (szombaton) is lett volna Ady-óra, de Csoma Mária leveléből tájékozódhatunk, hogy az elmaradt, azonban említést tesz a soron következő óráról, amelyre május 12-én (hétfőn) kerül sor.⁸ A levélváltás szerint az órák szombati és hétfői napokon kerültek megtartásra, amely beosztás megegyezik Szabó Lőrinc harmadik gyorsírásos füzetében lévő órarend tematikájával is. Arra vonatkozóan azonban nem rendelkezünk adattal, hogy Csoma minden szeminárium óráról tett-e említést a leveleiben. [A hozzáférhető levelek alapján nem tudjuk, hogy Csoma tett-e említést minden szeminárium óráról.] A hétfői óra után május 17-én, szombaton is tartott órát Babits, amelynek témájáról nem esik szó. Csoma hat rajongói levelében mindössze május 18-án említ konkrétumot a szemináriumról, ekkor Babits szavait idézi, aki Adynak a fiatalsághoz fűződő kapcsolatról beszél: *„a fiatalság lelkesülésében szüksége volt bámulatra, imádatra...”*⁹ Egy következő levélben jegyzi meg Csoma¹⁰, hogy ettől kezdve Babits heti fél órát biztosít a hallgatók számára, hogy kérdéseiket feltehessék.¹¹ A szemináriummal kapcsolatos utolsó levelét május 27-én írja Csoma, amelyben a rajongó lány visszajelzést kér Babitstól, hogy a tanár úr olvassa-e a leveleit.¹² Ez a május végi levél arra mutat rá, hogy a szeminárium folyamatosan tartott májusban is, s arra enged következtetni, hogy még tartani fog a következő héten is.

A fentiek alapján újragondolandó eddigi képünk az Ady-szemináriumról, miszerint Jaulusz kivonata teljes egészében tartalmazná a szemináriumon elhangzottakat. Bár Szabó Lőrinc jegyzete teljesebbé teszi a szemináriumról alkotott képünket, még ezzel sem válik hiánytalaná a szeminárium, mint ez még szóba kerül majd.

Esetleg, ha akarod, és jobban leszek 5 óra után elmegyek érted. Akarod?”

6 Uo., 2505. levél, 328.

7 Uo., 2512. levél, 332–333.: *„Lesz ma előadás? Ne legyen. De ha lesz – érted – megyek. Akarod?”*

8 Uo., 2520. levél, 342.: *„Itt ülök és haragszom azokra a »közbejött akadályokra«, amelyek miatt elmaradt a mai szeminárium... Úgy várom már a hétfői órát.”*

9 Uo., 2539. levél, 357.

10 Uo., 2540. levél, 358.

11 Szabó Lőrinc május 19-i irodalomelméleti előadásában is szerepel ez a megjegyzés. Babits Mihály, *Egyetemi előadások 1919*, Szabó Lőrinc gyorsírásos lejegyzését megfejtette, a korábbi megfejtéseket átdolgozta és sajtó alá rendezte Lipa Tímea, Ráció Kiadó, Budapest, 2014, 162.

12 Uo., 2544. levél, 365. *„Hogy megkérjem tudniillik, hogy ha nem bánja, hogy írjak, ne húzza fel egy ujjára mind a két gyűrűt szombaton vagy hétfőn. Jó?”*

A két jegyzet

Gál István írja Babits könyvében: „*Ady-szemináriumot vezetett válogatott hallgatóság részére. Ennek summája a Tanulmány Adyról a Nyugatban, 1920-ban.*”¹³ „*Amikor a Tanácsköztársaság első heteiben megkezdte egyetemi előadásait, az általános irodalomelméleti kollégiuma mellett száz válogatott hallgatójának Ady-szemináriumot tartott. Nagy Ady-tanulmánya valószínűleg azonos itt előadott szövegével, bár ennek írásbeli bizonyítéka eddig még nem került elő.*”¹⁴ Mint azt a későbbiekben látni fogjuk, ez az állítás részben valóban igaz.

Jaulusz Ilonka jegyzete kivonatként értelmezendő, mivel nem szó szerinti lejegyzésről van szó, hanem egyfajta tartalmi leiratról. Nem ismert, hogy Jaulusz melyik gyorsírási rendszert használta. Nincs ismeretünk arról sem, hogy az átírás során érte-e veszteség a szöveget, azaz hogy történt-e a terjedelmet módosító rövidítés vagy szerkesztés. Azaz, hogy Jaulusz rövidítette-e, szerkesztette-e. Valószínűsíthető, hogy az átírás szabályainak megfelelően kisebb stilisztikai javításokon túl más, a szöveg minőségét érintő változtatásokat nem eszközölt Jaulusz.

Szabó Lőrinc jegyzetelési módszere azonos Babits irodalomelméleti előadásainak lejegyzési technikájával, vagyis az órákat szó szerint jegyzi le. Ebből az eljárásból következnek bizonyos stiláris hibák. A gyorsírási lejegyzési technika rajta hagyja a nyomát a szövegen, előfordulnak nem megfeythető jelek, amelyek ugyanakkor a szöveg értelmezését nem akadályozzák.

Mint korábban említettük, mindkét jegyzet gyorsírásban készült. Azonban két jelentős különbség érzékelhető, az első a rögzítéssel kapcsolatos, ugyanis a gyorsírási lejegyző rendszer alkalmazása nem jelenti egyúttal a hallottak szó szerinti rögzítését, annak ellenére, hogy a gyorsírás eredeti funkciójaként ezt lehet megjelölni. A második különbség abban ragadható meg, hogy az utókor a gyorsírási kézirat hiányában már sem az átírást, sem a gyorsírás átíratának ellenőrzését nem tudja elvégezni.

A két jegyzet nem fedi le a teljes szemináriumot. A két jegyzetanyag összehasonlító elemzése azt mutatja meg, hogy Szabó Lőrinc április 12-i órája volt az első szemináriumi alkalom, majd ezt követte a második óra, amelyet már részben mindketten lejegyeznek, végül Jaulusz kivonata feleltethető meg a harmadik és a negyedik alkalomnak.

Szabó Lőrinc jegyzete

Az első Ady-óra Babits Mihály bevezetőjével kezdődik, melyben a fiatal diákokat elvtársakként szólítja meg¹⁵, és a forradalomhoz való viszonyáról, valamint Ady és a forradalom kapcsolatáról beszél, hasonlóan az első irodalomelméleti előadásához. (Turóczi-Trostler József is hasonlóképpen emlékezik vissza az első Ady-órára, amelyet az „Eltársak!” megszólítással, és azzal a vallomással nyitott meg Babits, hogy „*egy forradalom, csak ez a forradalom hozhatta meg, hogy én itt ma Önöknek Adyról beszélhetek*”¹⁶, amivel utalt a korabeli történelmi helyzetre is.)

13 Gál István, *Babits Mihály*, Argumentum, 2003, 270.

14 Uo., 388.

15 Kéziratban.

16 Békés István, *Tanárok és diákok a magyar kommünben. Beszélgetés Turóczi-Trostler József professzorral*, Népszabadság, 1959. március 25.

Babits a szemináriumon új szemszögből kívánja láttatni Ady Endre költészetét, ezt a látásmódot szeretné megtanítani hallgatóinak. Miközben lerombolja a korábbi rendszereket, felépít egy teljes újat, amely mentén a hallgatók új módon viszonyulhatnak Ady költészetéhez. Babits koncepciójának középpontjában Ady költészetének újraolvasása áll. Azért ez a legfontosabb feladat számára, mert szerinte tévesen ítélik meg Ady munkáit, hogyha a szerelmi és a forradalmi költőt látják benne. Ehelyett azt kell meglátni, hogy „[...] az ő költészete, az ő egész lelke szent [,] és zord valami van benne, szelleme bármennyire benyújtotta gyermekkorát a lelkünk legmélyébe, karójával még mindig magasan, magasan áll fölöttünk. Valami zord és nagy és idegen.”¹⁷ Az új látásmód elsajátításához feltétlen szükséges Ady verseinek újraolvasása: „Nem fölösleges őt újra olvasni, olvasni vezetés miatt, olvasni kézen fogva, mint a gyerekek, akik kézen fogva járnak be a rengeteget.”¹⁸

Babits számára a következő alappillért Ady megítélésének megváltoztatásában annak a tévhitnek a lerombolása, miszerint a költő életrajzának ismerete fontos tényező a versek megítélésében: „[...] nem olyan fontos a külső élet, [...]] [, az] adatok, amilyeneknek azok az első pillanatban látszhatnak. Nem! Egy pár adat [ismeretében] elég is, hogy tájékozódni tudjunk”, mivel „Ady éppen nem az a költő, akiben a külső események váltak volna költészté, ő nagyon mélyről vette egész költészetét, oly mélyről, amibe a külső események már oly kevés hatást tesznek...” „Minden, ami benne feltűnik nekünk, az övé, tisztán, az övé, nem a környezetéből [való].”¹⁹ Babits irodalomelméleti előadásában öt hét múlva tárgyalja ezt a problémát. A május 21-i irodalomelméleti előadásban az élmény fogalmának tárgyalásakor, Babits azt állítja, hogy az élmények nem befolyásolják a költő alkotásmódját, így Ady esetében sem meghatározó tényező az élmény.²⁰ Adynál tehát Babits szerint nem a külső élet a mérvadó, hanem a saját bensője, a lelke, amely viszont mélyről jött lélek, mégpedig saját fájának a mélyéből feltörő lélek.²¹

Köteteken átívelő egységet lát Babits Ady verseiben, ahogy lelkének mélye is egységes eszmeiséget képviselt, úgy a megszületett versek, kötetek is egységet alkotnak: „közöttünk lefolyt élet, amely messziről hirtelen kettétörötnék tűnhet fel: amiben teljes volt az ő élete [,] itt van, a könyvében [,] és ezek a könyvek egyetlen egy teljes életmű.”²² Babits számára Ady költeményei egy egységes művet alkotnak, amelyben a kötetek ciklusokra tagozódnak, és majd minden kötet tartalmaz azonos tematikájú ciklust, így szerinte össze lehetne állítani egy magyarversek-ciklust vagy egy proletárforradalom-ciklust. Ez a tudatos életműszerkesztés kapcsolja össze Adyt Dantével: „Dantében tűnhet fel [a] külső építkezés szimmetriájának az

17 Kéziratban.

18 Az idézet így folytatódik: „[...] Nem fölösleges tájékozódni [,] és mintegy csúcsot kap ahhoz a hatalmas templomhoz, mert soha nem volt költő [,] azt hiszem [,] a világirodalomban nem volt költő, akinek lírai műve olyan tömkelegét, olyan megdöbbentő gazdagságát és pazarságot és eltévesztő pazarságot tárna elénk.”

19 Kéziratban.

20 „Ugyanezt mondhatjuk Adyról, ki szintén önmagából fejleszti ki egész költészetét, és ennek logikus fejlődését le tudnánk írni életének ismerete nélkül, tisztán abból a logikából, amit egyéniségének magától értetődő fejlődése ad elénk. Nem az élmény, a nevelés, a külső körülmények által reá erőszakolt dolog teszi a költő költészetét azzá, ami, hanem az a valami, amit magával hozott, ami mozgatja, mely eleven szervezet, »növény«, mely egész életében nő.” Babits Mihály, Egyetemi előadások 1919, Szabó Lőrinc gyorsírási lejegyzését megfejtette, a korábbi megfejtéseket átdolgozta és sajtó alá rendezte Lipa Tímea, Ráció Kiadó, Budapest, 2014, 178.

21 „Ez a lélek, amely mélyből nőtt lélek. Fajnak a mélyéből, a lelkéből.”

22 Kéziratban.

a sajátos prüdantériája, amivel költeménye 3 részre oszlik [...] Egészen sejtelmesen hat rám, hogy éppen Adyban hasonló dolgokat találunk.”²³

A második óra elején a jegyzet szerint „bizonyos Szilvási”²⁴ felolvás Ady-költeményeket. Azonban Szabó Lőrinc a későbbiekben nem tesz említést arról, hogy valóban megtörtént-e a felolvasás. Feltételezhető, hogy Szabó Lőrinc jelezte volna írásban, ha igen. Erre az enged következtetni, hogy az irodalomelméleti órákon a félbehagyott, hiányos idézeteket jelölte hullámos vonallal vagy üres hellyel. Mielőtt megtörtént volna a felolvasás, Babits elemzési szempontokat adott meg hallgatói számára, azzal a szándékkal, hogy megismertesse a diákokkal Ady költészetének előzményeit, azokat a hatásokat, amelyek költészetének alakulását befolyásolták. A következőképpen vezeti fel előadását: „[...] úgy érzem, hogy kellő haszonnal, hogyha mielőtt egyáltalán belekezdzenék, tudjuk már azt, hogy olvasva mire akarunk és mire fogunk figyelni, hogy micsoda szempontok szerint akarjuk nézni és látni Ady verseit. [...] Tehát egy régen száraznak és ódonnak látszó jellemvonással és irányelvvvel akarjuk Ady költészetét jellemezni, mielőtt olvasáshoz fognánk. Az első dolog, hogy annak a kötetnek (megint tudós és pedáns szóval) frázisait keressük meg, nézzük azokat az alkotóelemeket, amelyekből ez a korlelet előszületett. Ebben a tanulásban Ady legít___ művei igazíthatnak bennünket útba, azok a versei, amelyekről említettem, hogy nem ő, de amelyek bizonyára megmutatják, hogy honnan táplálkozott az ő szellemi egésze fiatal korában...”²⁵

Babits elmondja, hogy a fiatal Ady még Reviczky stílusában írta meg első verseit, de alapvetően nem a saját korának költője volt, mivel nem a jelenkor volt hatással Ady költészetére. Babits koncepciójának ez a legfontosabb eleme, miszerint „fajának mélyéből” táplálkozik: „Ez az Ady nem korától kapta azt, amit kapott. Rég valahogyan a saját faja és a miliője mélységéből keltette ki [önmagát], amíg önmagához eljutott. Ady hű irodalom. [...] Úgy értem ezt, ahogy Weininger filozófus, a korán elhalt osztrák filozófus beszélt a zseni föl sz___ről, az erkölcsi hűségéről, amit ő erkölcsi emlékezetnek nevez. Ez az erkölcsi hűség az, ami a zsenit szüntelen jellemzi. A hűség önmagához, kegyelet önmagával szemben, amivel önmagához állandóan ragaszkodik, a saját énjének legmélyebb gyermekkorához, nem akar elszakadni [...], mert mindezek önmaga, mert ezekből nőtt ki ő. Így Ady egészen és teljesen magyar és egészen a magyarságból nő ki. Kifelé nem néz, és kér a fajnak mélyéből és saját miliőjének mélyéből.”²⁶

Weininger erkölcsi emlékezet-, valamint zsenielmélete meghatározó Babits számára²⁷, irodalomelméleti fejtegetéseiben is fontos helyet foglal el: az írói egyéniség tárgyalásakor májusban három irodalomelméleti előadásában is beszél Weininger zsenifogalmáról.²⁸

23 Kéziratban.

24 Kéziratban.

25 Kéziratban.

26 Kéziratban.

27 Otto Weininger *Nem és jellem (Geschlecht und Charakter)* című műve 1903-ban jelent meg, és a következő hét évben tizenkét kiadást ért meg. Írása lelkesedést és gyűlöletet egyszerre váltott ki olvasóiból. Könyvében a férfi, női és a zsidó típust határozta meg, és ezzel még a Harmadik Birodalom elismerését is kivívta magának. A liberalizmus és a szexualitás előtérbe kerülésével szembeni ellenszenv öltött nála filozófiai formát. Magyarországon 1913-ban jelent meg a Dick Manó Kiadónál.

28 „Az kell, hogy nemcsak felismerjem önmagam múltját; nemcsak múltját, önmagamam belül amint itt vagyok, mert nem vagyok csak, mint saját és őseim múltjának összegyűlt eredője, tehát amint így megismerem magamat, ez szükséges ahhoz, hogy ki is akarjam magam fejezni, a világ elé akarjam tárni, megmutassam azt, amit én jelentek. Az is kell, hogy én mintegy igenljem magamat, akarjam magamat. Hogy én ne szégyelljem azt, ami bennem van, ne iparkodjam megváltoztatni, hű maradjak magamhoz. Én én legyek, és önmagamam a világ elé

Babits, mintegy kiemelve a *Nem és jellem* című írásból az erkölcsi emlékezet fogalmát, önállóan használja, Weininger további filozófiai elveitől függetlenül. Babits számára az erkölcsi emlékezet a múlt tiszteltét jelenti, és annak a jelenben való megélését. A múlthoz való viszonyulás határozza meg a költői alkotás jellegét, így különül el egymástól Arany és Petőfi. Babits Weininger zseni fogalmával foglalkozik már 1910-ben is a *Petőfi és Arany* című tanulmányában: „Aranynál másképp van. Akinek egész lelke seb, annak az őszinteség keserves lelkiismeretesség. Az csak azért őszinte, hogy ne legyen egy újabb, még keservesebb sebe, a lelkifurdalásé; mert minden legkisebb lelkifurdalást ismét mély és halhatatlan sebnak érez. Aki múltját mindig magában hordja, annál a lelkiismeretesség lényege a múlthoz való ragaszkodás és erkölcsi következetesség, mert minden legkisebb ellentét múlt és jelen közt új seb és örök lelkifurdalás. Ez az, amit Weininger, a híres osztrák filozófus Gedächtnisnek, erkölcsi emlékezetnek nevez és a zseni legmélyebb sajátosságának mond. Ilyen Weininger értelmében vett zseni Arany. Ez annak a rendellenes erkölcsi érzékenységnek alapja, mely Arany egész életét egy Hamlet életévé teszi; ha Petőfié az egészséges erkölcs, Aranyé beteges erkölcsi szenzibilitás, »égető, mint Nessus vére«. Riedl kimutatja, hogy ez van meg Arany hőseiben is, Toldiban (gondoljunk a György vitézének vagy Tar Lőrincnek megölése utáni hangulatokra); Piroskában, Etelében, a ballada-hősökben.”²⁹ Minderről Rába György így ír Babitsról szóló könyvében: „Az induló Babits, aki az érzelmi életből a tárgyiasítható személyiségrajz, az önkifejezésből a megismerés törvényeinek megragadására törekszik, tudatlírójának poétikai talpkövét az »erkölcsi emlékezet« (Gedächtnis) elvén találja meg, amelyre Aranyról szólva (Petőfi és Arany) és egyetemi előadásában hivatkozik. Ez valamely híásra várva lappangó, tanú emlék, rendszerint a gyermekkorból és a szülővidékről. Az »erkölcsi emlékezet«-nek ez a leggyakoribb változata lírai tárgygyá, majd tematikává bővülve végigvonul Babits költői fejlődésén.”³⁰ Tehát Babits nemcsak elméleti szinten foglalkozik az erkölcsi emlékezetnek a költészetben való megjelenésével, hanem a gyakorlatban is alkalmazza, mégpedig egyes verseinek megírásakor.

Babits továbbhaladva gondolatmenetében elmondja, hogy úgy látja, Ady minden mozzanatát ez a mélységből való táplálkozás határozta meg, így személyiségének domináns vonása, a dac is innen eredeztethető.³¹

---

büszkén és bátran odakiáltam. Ez az, ami összefügg a szemérmelenségével az írói zsenik némelyikének. Amihez hozzátartozik valami szellemi mazochizmus, a szenvedésnek igénylése, mert hiszen minden egyéniség szenvedő lény is, és az kell, hogy én magamat akarjam és igeneljem, és hű vagyok magamhoz, hogy a szenvedéseimtől sem féljek, azokat is kivájjam, azokat is meg akarjam mutatni fel. Mondom tehát, valami szellemi mazochizmus is kell hozzá, valami, amit így szeretnek nevezni: elődei emlékezete, az önmagunk régmúltjához való ragaszkodás, a múlt megőrzése, s így emlékezés, de nem lélektani értelemben vett emlékezet, hanem morális emlékezet. Ezt a tulajdonságát a zseninek Weininger Gedächtnisnek nevezi, én elődei emlékezetének szeretném nevezni. Ő ebben látja a zseni lényegét. Ő elsősorban az irodalmi zsenire gondol.” Babits Mihály, *Egyetemi előadások 1919*, Szabó Lőrinc gyorsírással lejegyzését megfejtette, a korábbi megfejtéseket átdolgozta és sajtó alá rendezte Lipa Tímea, Ráció kiadó, Budapest, 2014, 174.

29 Babits Mihály, *Petőfi és Arany*, Nyugat, 1910, 22. szám, 4.

30 Rába György, *Babits Mihály*, Gondolat, Budapest, 1983, 18. – Rába Babits május 19-i, 20-i és 21-i irodalomelméleti előadásaira hivatkozik. Ezeknek az előadásoknak első megjelenési helye: Gál István, *Babits egyetemi irodalomtudományi előadásai Szabó Lőrinc lejegyzésében*, Tiszatáj 1975/3., 52–67.

31 „Olyan mélységekből áóott, [...] amelynek semmi közülük azokhoz az áramlatokhoz, amelyek a külső világból vannak. [...] Valami sokkal mélyebb mélységekből merített. Mindent, amit merített, még a dacot is, amellyel önmaga ellen támadott.”

Mindezen jellemvonások azonban ellentmondanak annak a népszerű vélekedésnek, hogy Ady korának forradalmi költője³², hiszen nem a jelen világban élt, „egészen elhibázott dolog, hogy Adyról valaki úgy akar közönségest mondani, hogy a korhoz való viszonyról beszél, egészen téves úton jár az, aki Adyban a politikai és forradalmár költőről beszél, mint valakiről, akit korával való viszonya determinál, akinek külső eszmeáramlatokhoz köze volt.”³³

Babits úgy véli, hogy Ady költészetének minden aspektusát ez a mélyből való táplálkozás határozza meg, így szerelmi költészetét is ez irányítja oly módon, hogy nem a jelen idő konkrét nőalakjáról ír, hanem az általa felébresztett általánosabb értelemben vett élményről: „Egész szerelmi költészete nem jelenhet meg egy nő alakja [alakjában], mint kívülről látott alak. Mindig önmagával vívódott. Szerelmi kötetében is. [...] Hányszor mondja egy léda. Nem a nőről, egy külső nőről van szó, [hanem] egy kalandról, egy élményről van szó, ami benne, magában él. Ez az önmagához való hűség teszi azt, hogy egészen elhibázott dolog, hogy Adyról valaki úgy akar közönségest mondani, hogy a korhoz való viszonyról beszél, egészen téves úton jár az, aki Adyban a politikai és forradalmár költőről beszél, mint valakiről, akit korával való viszonya determinál, akinek külső eszmeáramlatokhoz köze volt.”³⁴

Irodalomelméleti előadásai és szemináriumi órái is ismétlésektől mentesek, azonban a második szemináriumi órájának a második felében újra előveszi a dac témáját Babits: „Egy szót mondanom kell előbb, amivel nem vagyunk egészen a legmélyén annak a szellemnek, de ami mégis sokkal mélyebbre vihet bennünket, kincskereső utunkban: a dac.”³⁵ S így beszél erről a későbbiekben Ady kapcsán: „Egy magyar dac, ami elszakadni akar, ki akarja irtani magából azt, ami legmélyebben ő. Ez a mélyből és önmagából kinövő dac az első forradalmi csírája Adyban és mindvégéskig az marad.” Majd mindezt a költészetére vonatkoztatva így tárgyalja: „Ez [az], ami dacból a dekadens versek írására kényszeríti és a Még egyszer című kötet ennek a korszaknak a kötete. Nem reprezentál. Valami nagy villanások vannak benne, nem az igazi Ady. Ebben még mások beszélnek az ő ajkán így. De már nem azok a mások, akik mindig voltak, már nem az ő környezete beszél, azok beszélnek, akiket a környezete dekadens szóval bélyegez meg. [...] a magyar dekadens költő, Szilágyi Géza³⁶ ellen. Ez a dekadens költő a forradalmi Adynak első hőse.” Babits tehát a dacból eredezteti Ady vonzalmát a dekadens költők iránt. Ady számára a dac egy olyan irányító érzés volt, amely meghatározta költészeti orientációját.

Szabó Lőrinc gyorsírási lejegyzésében a második órát úgy zárja Babits, hogy utal a következő órára: „[...] ebbe a nagy titokba próbálunk mi valahogyan legközelebb erről.” De a jegyzet erről nem fellelhető.

32 „Hogy lehetett ez a költő a forradalmi költő? Ez a költő, aki így tervezte, innen merített, ilyen _____t hozott? Hogy lehet őt nézni a legforradalmibb, a legfelforgatóbb költőnek. Ő nem a kora költője, [...] ha ő forradalmár költő, akkor ez a forradalmiság valami _____ből jön benne, olyan, mint minden nagy költőnek mélyről jövő forradalmársága.”

33 Kéziratban.

34 Kéziratban.

35 Kéziratban.

36 Szilágyi Géza (1875–1958) jogász végzettségű költő, író, újságíró.

Jaulusz-kivonat:

Jaulusz nem jelzi a dátumokat, így nem ismert, hány szemináriumi órát foglal magába a kivonat. A fentiek tükrében: kb. 2 óra anyagot ölelhet fel.

Szabó Lőrinc jegyzetének tematikája megszakad Ady egységes költészetének tárgyalásakor. Jaulusz kivonata pedig ezzel a tematikával kezdődik, vagyis – ahogy arra a fentiekben utaltam – valószínűsíthető az egymásutánosság, s így az, hogy a kivonat a harmadik és a negyedik órát öleli fel. A körülbelül tíz mondatnyi szövegterjedelem tartalmi hasonlóságának oka Babits előadásmódjában keresendő, akinek szokása volt az óra elején az elmúlt alkalom legfőbb mondanivalóját két-három bekezdésnyi terjedelemben összefoglalni.

A kivonat első bekezdésének utalása szintén bizonyítja a jegyzetek sorrendjét: „*Ady forradalmisága a faj mélyeiből felhozott dac. Láttuk, hogy ő mennyire a faj gyermeke, hogy ragaszkodik faja gyökereihez. Láttuk, hogy mennyi mélység van benne, láttuk, hogy a magyar környezetéhez belső rokonsággal tapad.*”

Jaulusz kivonata szorosan követi Babits 1909-es *Ady-analízisének*³⁷ szövegét. Babits vélhetően ezt vette szemináriumi órájának alapjául. Babits *Ady-analízisének* nyitó gondolata szerint Ady tehetsége magyar tehetség, amelyet a magyar minták érleltek, de amelyet Ady ki akart irtani magából. Mintegy dacból. S itt akarta hagyni a magyar hont, hogy Nyugatra menjen. Jaulusz kivonata is ezzel kezdődik, de a terjedelem tekintetében eltér: hosszabban, több magyarázó mondattal adja át ezt a gondolatát Babits. A Jaulusz-kivonat első fele az *Ady-analízisre* épül, néhol szó szerint követi, helyenként pedig kibővíti magyarázó mondatokkal. Ennek okát a funkcióváltásban látom, vagyis az 1909-es cikket egy másik közegnek szánta, a témában járatosabb olvasóközönségnek, míg 1919-ben a hallgatók több magyarázatot, kifejtést igényeltek. Továbbá az élőbeszéd formája is szerepet játszhat a terjedelem megnövekedésében.

Példaként említhetjük a következő, az órájába beépített bekezdést: „*És mi volt az az irodalom, mely ekkor Ady körül élt? Egy satnya, epigon irodalom, melynek utolsó, igazán nagy alakja, Arany János már 1882 óta halott, melynek elevevényei régi elavult ideológiáknak minden másra, külsőbb szabadságra való vágyás nélküli követői.*”³⁸ Az „*Elszakadni, mindenáron, Nyugatra!*” mondatot hallgatóinak a következőképpen bővíti ki – szinte színészi belehelyezkedve Ady szerepébe – E/1. személyben, egymást követő mellékmondatokban: „*Hát fordítok nektek, kinézek a szabadba, kimegyek nyugatra innen, ez börtön nekem; szököm, elszakadok mindenáron.*”³⁹

Babits a dac jelenségét is részletesen tárgyalja, összeköti a művészetrel, a nemzeti identitással is. Így válik különösen fontosá Ady kapcsán: „*A dac mindent kicsinek érez maga körül, magyar ugar, lelkek temetője minden. A dac testvére a büszkeség, a nagyrovágy. És minden művészlélek érzése a másrovágyás, valami újra. Ekkor teremnek azok a versek, melyek felháborítják a hazafit, megtagadnak minden magyarságot, kicsinylőleg beszélnek a magyarságról.*”⁴⁰

Ezután a kivonatnak egy terjedelmesebb szakasza tartalmi hasonlóságot mutat Babits későbbi, 1920-as nagy Ady-tanulmányával, ami viszont arra enged következtetni, hogy

37 Babits Mihály, *Ady-analízis*, Nyugat, 1909, 10–11. szám, 18–25.

38 *Ady szeminárium az egyetemen, Babits Adyról, Dokumentumgyűjtemény*, vál. és szerk. Gál István, Magvető, Budapest, 1975, 84.

39 Uo.

40 Uo., 85.

41 Ady Endre, *Anyám és én*, Budapesti Napló, 1906. június 3., XI. évfolyam, 151. szám, 2.

42 *Ady szeminárium az egyetemen, Babits Adyról, Dokumentumgyűjtemény*, vál. és szerk. Gál István, Magvető, Budapest, 1975, 88.

43 Babits Mihály, *Ady tanulmány*, Nyugat, 1920, 3–4. szám, 132.

Babits később átdolgozta a szemináriumon elhangzottakat. Mint azt korábban írtuk, Babitsnak elküldték Jaulusz kivonatát, amit ő feltételezhetően később felhasznált.

A következőkben bemutatok két példát, ami megvilágítja a két előfordulás közötti kapcsolatot. Az első példában azt látjuk, hogy az egy évvel későbbi tanulmányban ugyanazt a gondolatmenetet közli kibővítve a próféta képének beemelésével.

Jaulusz-kivonat

A kiválasztott ember rettenetes magányosságát éli, az Illés szekerén száll, jeges magasságokban, ahová senki sem követheti. Zord költő, egyedül kell lennie. Pacsirtának nézik, de nem az, ő sirály, pacsirta-álcás⁴¹ sirály.⁴²

Ady-tanulmány

De ebben az életben van valami zord jelenség, valami sorsszerű Magasság. Kijelentéses élet ez, mondom, szimbólum, a próféta eleve elrendeltségű élete; s ennek intenzív érzése avatja ennek az életnek lírikusát a „pacsirta-álcás sirály”. Ady legmélyebben zord költő és egyáltalán nem „édesszavú lantos”. Az Illés tüzes szekerén száguld ő, hűvös, magas szépségek felé s „bús hazátlanul”. Próféta ő, mert rájött, hogy élete több mint egy esetleges tünemény, hogy életének, szavaiban, titkos nyelvvé kell jegecednie, melyet eleinte csak kevesen és nehezen érthetnek; próféta a meg-nem-értettség és egyedültség dacos gesztusával.⁴³

A következő táblázatban is láthatjuk, hogy egyes szöveghelyeken szorososan követni fogja az 1919-es óráján elmondottakat Babits, amikor 1920-ban megírja Ady-tanulmányát.

Jaulusz-kivonat

Alázattal elfogadja rettenetes nagy sorsát, melyet az Isten mért rá, de probléma lesz neki ez a sors; maga a sors probléma lesz neki, az Isten a nagy véletlen, mely ily rettenetes magányosságot teremtett körülötte. A hazárd, a sors, melyben ő valami felsőt lát, mint a próféta a saját kedélyének magasságában, melyet belül, önmagában érez, s melyek a születésnek csodálatos véletleneiből fakadhattak, az isteni küldetést sejteti. A véletlen lesz a probléma, a sors. Ő írja meg azt a másik esszét, a *Portus Hercules Monoeci*-t, a költőnek a hazárdhoz, a véletlenhez való viszonyáról.

Ady-tanulmány

Örök probléma neki a nagy Ismeretlen, aki mélyen sorsos életét kimérte; probléma maga a sors, a „sötét sorsok folyói”, a rendeltetéses „Véletlen Idő”, mely a szerelmet, életeket és halálokat tereli – véletlen vagy nem véletlen, alázattal elfogadja tőle magas, zord és egyedüli Illés-sorsát, maradéktalan kiélendő életét: engedelmeskedik neki, de közben folyton kérdezi, hogy ki ő? (L. a *Portus Hercules Monoeci* című tanulmányát is.)⁴⁴

S az ő bús „Ádám hol vagy”-ára Felelnek hangos szívverések ... („Ádám hol vagy?”) Az Istennel társalkodik, mint Illés próféta.

Míg végre megszólal az érthetetlen Isten, s „az ő bús »Ádám hol vagy?«-ára Felelnek hangos szívverések”. – A magasságban, ahol él [,] az Istennel társalkodik Illés.⁴⁵

44 Babits Mihály, *Ady-tanulmány*, Nyugat, 1920., 3–4.szám, 132.

45 Uo.

Ezután Jaulusz kivonata már az *Ady-analízis* szövegét követi, a következő mondattal: „Így érik ki Ady szimbolizmusa.”⁴⁶ Ady szimbolizmusát taglalva Babits együtt halad az *Analízis* szövegével, amennyiben tételmondatai átkerülnek a szövegbe, szoros tartalmi hasonlóságot mutatnak. Ugyanakkor az órán nagy gondot fordít a magyarázatra, így az analízisben csupán megemlítt allegóriák – úgymint például a jó Csönd herceg –, itt többszörösen összetett mondatban kerül kifejtésre: „A fontos, ami a dolgok mögött van. A dolgok elvesztik jelentőségüket, mert a dolgok kinn vannak abban az idegen világban, melyhez a költőnek semmi köze, melyet ő mérhetetlen magasságból néz. De a dolgok értelmei a költő lelkéből nőttek ki, magányossága teszi őt szimbolikussá, így látja a természetet, és így lesz a legmindennapibb dolog belőle; egy falusi éjszakai[i] környezet vagy egy nyugalmas kórházi terem, ahol este a lázak ébrednek, jönnek – rejtett, különös dolgoknak jeleivé, szimbólumaivá. Így lesz a csöndből egy nagy szimbolikus személy. »Jó Csöndherceg«.”⁴⁷

Jaulusz kivonata ezt követően tartalmilag követi az *Ady-analízis* következő tíz mondatát, amelyben Babits azt taglalja, hogy Ady költészetének lényegét abban látja, hogy ő önmagából táplálkozik, félretéve a múlt költészeti hagyományait és egyúttal saját világot teremt.⁴⁸ Azonban a kivonatban rövidebben fogalmazza meg. „Ezzel a néppel szemben csak egy gesztusa lehet, a próféta gesztusa, aki önmagába élte népéből mindazt, ami népe mélyén és mögött van, és aki hivatva érzi magát ezt tolmácsolni népének, önmagát, amit ő maga nem ért és nem érez, magát azt a népet. Így lett próféta Ady. [...] Ady próféciája eléggé szembeszökően a vágy próféciája. [...] A vágy beszél belőle, nem a látás.”

Tehát a vágy beszél Adyból, a vágy folyamatos megfogalmazását tekinti kötelességének, és nem a vágy céljának megteremtését, hiszen a próféta feladata a hit.

„Nem az a fontos, hogy beteljesüljön-e az, vagy nem, amit jövendő a költő, fontos, a próféta hívását eltöltő dolog, nem a véletlen teljesülés, hanem a próféta hite önmagában, küldetésében. A hit, a próféta leg-legmélyebb lényege ez a hit, és mely a prófétai jellegét adja meg Ady költeményeinek.”

Ebben az összefüggérendszerben a háború egyet jelent ennek a hitnek a megtagadásával.

„Ezért oly tragikus Adynak a háború, mikor épp ezek a hitek látszanak megcáfolva lenni. Ezért oly tragikus, mikor az utolsó könyvének: A halottak élén-nek előhangjában ezt írja: »a hiteim elköszönnek«. De azért soha nem tudnak hitei teljesen elköszönni. Ezer kataklizma és a világ ezer

46 *Ady szeminárium az egyetemen, Babits Adyról, Dokumentumgyűjtemény*, vál. és szerk. Gál István, Magvető, Budapest, 1975, 90.

47 *Uo.*, 90–91.

48 „Így érik ki az a költő, akit ha nem félnék a régi elavult terminustól, a diszcreditált, hiteltesztelt terminustól, a legnagyobb allegóriai költőnek lehetne nevezni. Hasonlat rendkívül kevés van benne, nála minden hasonlatból élmény lesz; történet, kép, allegória, minden az egész versen végig fog húzódni, mert a hasonlat csak eszköz, az allegória cél, a szimbólum több egy hasonlatnál. A fontos, ami a dolgok mögött van. A dolgok elvesztik jelentőségüket, mert a dolgok kinn vannak abban az idegen világban, melyhez a költőnek semmi köze, melyet ő mérhetetlen magasságból néz. De a dolgok értelmei a költő lelkéből nőttek ki, magányossága teszi őt szimbolikussá, így látja a természetet, és így lesz a legmindennapibb dolog belőle; egy falusi éjszakai környezet vagy egy nyugalmas kórházi terem, ahol este a lázak ébrednek, jönnek, – rejtett, különös dolgoknak jeleivé, szimbólumaivá. Így lesz a csöndből egy nagy szimbolikus személy. »Jó Csöndherceg«. Minden eleven, de nem oly eleven, mint azoknál a költőknél, kik megszemélyesítik a természetet. Úgy eleven, mint a régi látnokoknál, akik a dolgok mögé látnak, a dolgok mögött látnak egész mitológiát, a lélek érzései mögött, a mámorok mögött az ós Kajánt, a pénz világa mögött a disznófejű Nagyurat, a nagy Pénztárnokot. Látják a forradalom közeledtét, mint egy vörös szekeret; amit más talán egy lélektani műszóval mondana, az nála egy hangulat, amely mögött ő érzi azt a mitológiai valamit, a fekete zongora hangját hallja. Mindezek teljesen önmagából vett képek, hangok, semmi az irodalomból, semmi átvett mitológia, megoeti a régi költők alkotásait, ő maga alkotja meg a maga világát, a maga mitológiáját.” *Uo.*, 90–91.

válságai között Adyban még mindig él az a hit, mely Ady prófétaságával oly elváhatatlan kapcsolatban van, a mély hit az emberi fajban, és ezt fejezi ki az Intés az őrzőkhöz, egyik legszebb verse. Ezt a hitet fejezi ki az Ember az embertelenségben, melyet a háború embertelenségei között élt.⁴⁹

Babits 1920-as tanulmányában kritizálja Földessy elméletét, ezzel pedig az irodalomelméleti előadásokon képviselt álláspontját ismétli meg.

Földessy-kritikájában az irodalomelméleti előadásokon képviselt álláspontját ismétli meg. Babits az előadásokban képviselt genetikus kritikai módszert hiányolja Földessynél, és úgy véli: „Teljesen rájött volna az igazságra, ha a genetikus módszert alkalmazta volna s nem elégedett volna meg annyival, hogy Ady egyszer, véletlenül, »alighanem csak költői sugallatra« feltalált egy egész új verselést.”⁵⁰

1920-as tanulmányában Babits Dantéval állítja párhuzamba Adyt a szimbolizmus tekintetében. Ahogy arra fentebb utaltam, Dante párhuzama már megjelenik április 12-i óráján is, habár ott a költemények szerkezetének felépítése a párhuzam alapja.⁵¹

Mint korábban tárgyaltuk, Szabó Lőrinc jegyzetében hangsúlyos szerepet kap Ady és a külső élet viszonya. Ez a koncepció jelenik meg Ady-tanulmányában is⁵², de már irodalomelméleti előadásaiban is több ízben beszél a külső élet költészetben betöltött szerepéről. Ezek az alkalmak időben az Ady-óra utána következnek, május 12-én és május 14-én.⁵³

Tágabb összefüggésben akár úgy is lehetne fogalmazni, hogy az előadásokban dolgozta ki komplexen irodalomelméletét, a későbbiekben, így például az Ady-tanulmányban már csak jelzésszerűen, utalásszerűen említi meg a tárgyalandó témájához kapcsolódó irodalomelméleti vonatkozásokat.

---

49 Uo., 93–94.

50 Babits Mihály, *Ady tanulmány*, Nyugat, 1920., 3–4. szám, 125.

51 „De legtöbbször sokkal mélyebb okai vannak az Ady »homályosságának«. Nincs a világirodalomban költő, aki következetesebben, mélyebben, lényegesebben szimbolista volna. Talán az egy Dantét kivéve. Azért mondom, meggondoltan, Dantét, mert Ady-nál is, mint Dantéban, az egész világ szimbólumok óriási láncolata, szimbólumok, melyek szigorú egymásba-illeszkedésükkel, szinte a valósággal egyértékű szövetet alkotnak. Hogy Ady éppúgy benn él ezekben a szimbólumaiban, mint Dante az övéiben, azt legjobban mutatja, hogy nem ejti el őket, vissza-visszatér hozzájuk, nő, gazdagodik, de ugyanaz marad benne ez a szimbólumvilág, elfelejtettnek hitt szimbólumok merülnek föl évek után újra [...]” Babits Mihály, *Ady tanulmány*, Nyugat, 1920, 3–4. szám, 130.

52 „Ez a magyarázata, hogy ebben a leglíraibb költőben, akinek minden hangja életéből fakadt: mégis hiába keresnénk külső életrajzot, amilyent pl. Petőfi versei megadnak.” Babits Mihály, *Ady tanulmány*, Nyugat, 1920., 3–4. szám, 10.

53 Babits Mihály 1919. május 12-i előadásából: „A nagy megújulás, amely Adyval kezdődött a közelmúltban, egy olyan korban történt, amikor semmiféle politikai változás nem volt, politikailag nyugalmas, sőt tespedt korban. Tehát a milliónek az a változása, amit politikai változásnak nevezünk, s amely kollektív élmény, nem hozza létre feltétlenül az irodalmi változást. Hát mi ennek az oka? Hogy lehet az, hogy az élmény magában nem változtatja az irodalmat? Hát az irodalom nem expressziója az élményeknek, s nem kell az új élményeknek jelentkezni az irodalomban is? Az irodalom igenis expressziója [az] élményeknek, de valami sokkal mélyebb élménynek, életnek, mint amilyen a külső élet, nem amilyen élményeket a külső élet tud adni. A külső élmények, az, hogy milyen eseményeken megyek át, milyen embereket ismerek meg, képekkel töltik be a lelkemet, ezek a képek [olyanok] volnának az írói lélekben, mint a színek a művész palettáján, raktáron levő eszközök, amelyeket felhasználhatok a közlésre. De a közlés nem abban áll, hogy a színeket felrakom, nem a színeket akarom közölni, a színek eszközök, mást akartam kifejezni, valami bennem megérett és kialakult, az én egyéniségemnek mélyebből jött dolgot, talán a világnézetem mélyéből jött dolgot, amelynek kialakításában lehet, hogy élményeim eszközök voltak, a kifejezésben mindenesetre eszközök lesznek.” Babits Mihály, *Egyetemi előadások 1919*, Szabó Lőrinc gyorsíróas lejegyzését megfejttette, a korábbi megfejttéseket átdolgozta és sajtó alá rendezte Lipa Tímea, Ráció Kiadó, Budapest, 2014, 143.

Mint az látható, Babits számolt az irodalomelméleti előadásokban megfogalmazottakkal. Irodalmi írásainak szerves részét képezik az előadások, hiszen előre- és visszautalások egyaránt megtalálhatóak bennük. Az előadásokban gondol végig komplexen olyan alapproblémákat, minthogy mi az irodalom, hogyan lehet osztályozni az irodalmi műveket, mi a miliőelmélet, és mi az egyéniség.

A későbbi írásaiban már csak Ady és a külső élet kapcsolatát írja meg.

Az irodalomelméleti előadások és az Ady-szeminárium egymással párbeszédet folytat, és egy egységet alkotnak. Irodalomelmületről alkotott felfogását az előadásokban dolgozza ki. Mindez azt sejteti, hogy mind az irodalomelméleti előadásoknak, mind a szemináriumi óráknak volt vázlata, vagy legalábbis olyan tételmondatok, példák, olyan panelek, amelyeket később Babits újra felhasznált.

A kéziratok azt is láthatóvá teszik, hogyan alakulnak Babits gondolatai, hogyan mozgat gondolatmeneteket, kidolgozott példákat. Az Ady-szeminárium alkotói munkájának egy állomása, a gyorsírástos kéziratok rálátást biztosítanak arra, hogyan formálódott Babits gondolkodása.